

Samfunnskunnskap

Formål og perspektiv

Samfunnskunnskap handler om grunnleggende verdier og kunnskaper knyttet til demokrati og medborgerskap. I en kompleks verden i rask endring kan samfunnskunnskap bidra til utvikling av holdninger, tankemåter og innsikt om individets ansvar og om samfunnets mulighet til å styrke demokratiske prosesser og globalt medansvar.

Faget skal stimulere elevene til å bli deltakende, engasjerte og kritisk tenkende medborgere. Faget skal gi elevene innsikt i hvordan mennesker skaper ulike former for samhandling i sosiale nettverk, organisasjoner, institusjoner og samfunn. Elevene skal utvikle kunnskap om ulike styreformer og hvordan disse påvirker enkeltindividets og grupperes muligheter til å delta i og påvirke samfunnsutviklingen.

Faget samfunnskunnskap starter i det nære og lokale og vider seg etter hvert ut til å omfatte større og mer komplekse sammenhenger, nasjonalt og globalt. Klasse- og skolesamfunnet, dernest lokalsamfunnet, danner utgangspunkt for å reflektere over forholdet mellom personlig frihetsrom og felles regler og mellom fornyelse og opprettholdelse av samfunnets rammer og verdier. Faget starter med etablering av gode sosiale vaner, god samtalekultur, åpenhet for uenighet og diskusjon og deltakelse i skolens prosjekter. Deretter følger arbeid med samfunnskunnskapstemaer som behandles slik at elevenes muligheter til egen refleksjon og vurderingsevne utvikles i takt med deres egen vekst og perspektivutvidelse. Målet er hele tiden å bidra til elevenes evne til deltakelse i samfunnet ut fra egne erfaringer, med selvtillit og med både kunnskap om og følsomhet for andres rett til deltakelse. Slik kan samfunnskunnskapsfaget bidra til å styrke elevenes forståelse av seg selv, av samfunnet de lever i, og av hvordan de kan påvirke sitt eget liv og fremtiden.

Faget skal medvirke til at elevene utvikler kunnskap om og innsikt i demokratiske verdier og prinsipper. Gjennom arbeid med samfunnskunnskap skal eleven øve både empatisk og kritisk tenkning, kunne ta ulike perspektiver, håndtere meningsbryting og vise aktivt medborgerskap. Faget skal bidra til å forberede elevene på å leve og virke som frie og ansvarfulle individer i et perspektiv av framtid og endring. Bakgrunnen er idealene om demokrati og medborgerskap, i en ramme av tydelig formulerte menneskerettigheter.

Kompetansemål

Kompetansemål etter 4. klasse

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- undre seg og reflektere over samfunn før og nå
- delta i samtale om sosial rettferdighet, likeverd og barns rettigheter
- samarbeide med medelever om oppgaver i klassen og skolen
- ta ansvar for avtalte arbeidsoppgaver i klassefelleskapet

- bidra til å utvikle og følge gode avtaler om samtale, språkbruk og samværsformer i klassen og i skolen

Kompetansemål etter 7. klasse

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke avtalte regler for god drøfting og diskusjon
- beskrive sentrale hendelser som har ført til demokratisk utvikling og likeverd mellom mennesker i Norge
- gi eksempler på hva lover, regler og normer er og hvilken funksjon de har og reflektere over konsekvenser ved å bryte dem
- ta del i utforskende samtale om aktuelle samfunnsspørsmål
- reflektere over hva fordommer og diskriminering er og hvordan det kan forebygges
- undersøke regler og drøfte spørsmål knyttet til både direkte og digital kommunikasjon og til framstilling av seg selv og andre
- finne stoff og tilegne seg aldersrelevante kunnskaper om et gitt samfunnsfaglig tema og presentere dette muntlig eller skriftlig

Kompetansemål etter 10. klasse

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- sette seg inn i og presentere en samfunnsfaglig undersøkelse; planlegge og gjennomføre en samfunnsfaglig småskala-undersøkelse, alene eller sammen med andre
- gjøre rede for hvordan ulike politiske partier fremmer ulike verdier og interesser, drøfte dette i forbindelse med aktuelle samfunnsspørsmål og argumentere for egne synspunkter
- gjøre rede for sentrale politiske institusjoner i Norge og rollefordelingen mellom dem og sammenligne med institusjoner i andre land
- undersøke og gjøre rede for nasjonale minoriteters stilling i Norge, før og nå, med vekt på fornorskning av samene og deres rettighetskamp
- beskrive hva rettighetslovgivning går ut på gjennom sentrale eksempler
- gi eksempler på hva samarbeid, medvirkning og demokrati innebærer nasjonalt, lokalt, i organisasjoner og i skolen
- beskrive hovedtrekkene i norsk økonomi og hvordan de henger sammen med den globale økonomien
- forklare begrepene holdninger, fordommer, rasisme og ekstremisme, vurdere hvordan holdninger kan bli påvirket og hvordan den enkelte og samfunnet kan motarbeide fordommer og rasisme
- gi eksempler på hvordan et lovbrudd blir behandlet, diskutere årsaker til og følger av kriminalitet og forklare hvordan rettsstaten og rettspleien fungerer
- gjøre rede for oppgavene til viktige internasjonale organisasjoner der Norge er medlem
- undersøke og presentere grunnleggende menneskerettigheter og deres opprinnelse og reflektere over verdien av at de blir respektert
- beskrive og drøfte sider ved bærekraftig utvikling; den enkeltes ansvar og påvirkningsmulighet og betydningen av politiske beslutninger og strukturelle endringer

Sentrale innhold

2. – 4. klasse

- Deltakelse i klasse- og skolesamfunnet: månedsfester, høytidsmarkeringer og årstidsfester, skuespill, temadager og prosjekter
- Forholdet mellom hver enkelt og ulike fellesskap/samfunn
 - regler alle må holde seg til, for eksempel trafikkregler
 - regler for arbeid, oppgaver og samarbeid i klassen og hjemme
 - gode og dårlige måter å snakke til og om hverandre
- Sosiale og kulturelle temaer
 - Ulike familieformer
 - Ulike høytidstradisjoner
 - Forholdet individ - samfunn
- Aktuelle spørsmål

5. – 7. klasse

- Normer og idealer; individ - fellesskap
- Mangfold i kultur, religion og levevis
- Aktuelle samfunnsspørsmål
- Linjer fra historie til tidsaktuelle spørsmål
- Elevrådsarbeid
- Elevinitiativer
- Utvikling av regler og avtaler innenfor et mangfoldig fellesskap
- Språkbruk og atferd, i direkte møter, i omtale av hverandre, på sosiale medier
- Nettvett, digital samhandling, personvern og opphavsrett
- Reklame, kjøpepress, forventningspress
- Helse, fysisk og psykisk; hvem kan gi råd og hjelp

8. – 10. klasse

- Samfunnsfaglig undersøkelse
- Rettighetslovgivning, menneskerettigheter og spørsmål knyttet til rettsvesen og rettspraksis
- Fordommer, rasisme og diskriminering. Behandlingen av etniske og religiøse minoriteter, i Norge og i andre land
- Terrorhandlingene 22. juli 2011
- Kjønnroller, kjønnsidentitet og seksuell orientering
- Politikk og demokratiforståelse
 - Utviklingen av grunnloven, maktfordeling og parlamentarisme.
 - Politiske partier og sentrale politiske institusjoner
 - Internasjonale organisasjoner der Norge er medlem
 - Globalisering av handel og moderne verdensøkonomi
 - Årsaker til og mulige løsninger på globale klima- og miljøutfordringer; bærekraftig utvikling

Sentrale arbeidsmåter

2. – 4. klasse

Hovedtema er forholdet mellom individ og samfunn. Alle, barn og voksne, er del av små og større felleskap, samfunn. Samfunnskunnskap i 2. – 4. klasse handler om å delta i, bidra til og samtale om de næreste av disse fellesskapene: klassen, skolen, familien, nærmiljøet.

I en steinerskole legges det vekt på å møtes til kulturelle og faglige begivenheter på tvers av klasser. Skuespill, årstidsfester og høytidsmarkeringer, konserter, månedsfester hvor klassene viser glimt fra arbeidet for hverandre, prosjektdager og -uker er eksempler på hvordan elevene kan oppleve konkret å være aktiv del av skolesamfunnet og å gjøre noe for det større fellesskapets skyld. Hver skole utvikler sin egen profil og egne tradisjoner på dette området.

Elevene arbeider nært sammen med andre skoledagen lang – en gedigen trening i å være samfunnsaktør. De planlegger, gjennomfører og presenterer oppgaver, de leker og går turer. Gode temaer for samtale kommer fra gledene og utfordringene i hverdagen. Hvorfor ble det konflikt, hvordan kan vi løse problemet? Konkrete temaer kan løftes til felles regler for gode arbeids- og samtalevaner, men også til å øve forståelse for hverandres forskjellighet.

Knyttet til elevenes livsverden kan man arbeide med regler som gjelder utover klasserommet og skolegården, for eksempel trafikkregler og ulike aldersgrenser. Retningslinjer for atferd på digitale arenaer tematiseres når, og helst før, det trengs. Grensesetting knyttet til kropp tematiseres.

Hver elev er del av sitt eget familiefellesskap, med tradisjoner, verdier og sine egne måter å være familie på. Del av samfunnskunnskap i 2. – 4. klasse er å samtale om verdien av å kunne ha ulike familieformer og -tradisjoner.

Underveisvurdering

Sentrale arbeidsmåter viser hvordan underveisvurderingen er en integrert del av en læringsfremmende opplæring, der elevene skal gis anledning til å vise og utvikle kompetanse på flere og varierte måter, og der læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i faget. Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i samfunnskunnskap gjennom samtaler, samarbeid, sosiale aktiviteter og praktisk ansvar med rom for undring og spørsmålsstilling.

5. – 7. klasse

Konkret deltakelse og ansvar i klasse- og skolesamfunn fortsetter og defineres som del av samfunnskunnskap, slik den innledende teksten beskriver. I løpet av 5. – 7. klasse får elevene ofte ansvar for å være faddere for en klasse med yngre barn, med de målene for samvær og oppfølging som avtales. Fadderne kan også trå til som lesehjelpere, eller frikvarterhjelpere, eller på andre måter ta et aldersmessig tilpasset ansvar.

Den sentrale arbeidsmåten er fremdeles samtale, som lærerne skaper rom og tid for. Samtale kan ha elementer av undring, utprøving av tanker, refleksjon, drøfting, diskusjon. I løpet av de tre årene, fra 5. – 7. klasse, legges det vekt på en progresjon i samtaleformer, men også variasjon i forhold til tema og til elevenes styrker og behov. Elever kan innlede til og lede samtaler.

Aktuelle spørsmål for aldersgruppen drøftes; temaene i innholdsangivelsen ovenfor kan utvides med temaer som viser seg dagsaktuelt viktige. En rød tråd er spørsmål som belyser forholdet mellom individ og fellesskap, i klasse og skole, men ikke minst i forhold til ulike samfunnsaktører og – institusjoner. Det omfatter også aktuelle spørsmål knyttet til god atferd når en framstiller seg selv og andre på digitale møtesteder. Å praktisere gode samtaleregler er like viktig som i tidligere år, men

også å begynne å utvikle et språk med begreper om samfunnsspørsmål som en kan ha en felles forståelse av.

I 6. og særlig 7. klasse kan det være formålstjenlig å skrive tekster, individuelt og i grupper, om angitte temaer og å oppsøke og inkludere lesing av kilder som kan belyse temaene. Muntlige presentasjoner av begrensede temaer kan også være aktuelt. I 7. klasse kan elever gjennomføre enkle intervjuer eller spørreundersøkelser med medelever, lærere eller familie om aktuelle spørsmål. I samarbeid med matematikkfaget kan elevene presentere enkle grafiske framstillinger av svarene.

Elevrådsarbeidet formaliseres. Det innebærer blant annet å øve god møteskikk og gode måter å komme til beslutninger på, en forøvelse til demokratisk deltakelse og ansvar.

Temaer fra historiefaget kan bearbeides: Hvordan styrte faraoene i oldtidens Egypt? Var det demokrati i antikkens Hellas, og hva er egentlig kjennetegnene på demokrati? Lykurgs og Solons lover: hva er forskjeller og likheter? Romerrettens regler om anklager – forsvarer – dommer i forhold til Norge i dag?

Underveisvurdering

Sentrale arbeidsmåter viser hvordan underveisvurderingen er en integrert del av en læringsfremmende opplæring, der elevene skal gis anledning til å vise og utvikle kompetanse på flere og varierte måter, og der læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i faget. Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i samfunnskunnskap gjennom utforskende samtale, presentasjoner og praktisk regelbruk samt refleksjon og vurdering av egne erfaringer.

8. – 10. klasse

Innholdsmessig er det tre tyngdepunkter i samfunnskunnskap 8. – 10. klasse. Spørsmål knyttet til å være ungdom i dag og aktuelle samfunnsspørsmål som inviterer til innsikt i og interesse for andre grupper er de to første. Kjennskap til samfunnsinstitusjoner, nasjonale og internasjonale, er det tredje tyngdepunktet. Varierte arbeidsmåter tas i bruk, fremdeles med muntlig drøfting i sentrum, med økende innslag av kunnskapsinnhenting og –deling og skriftlig bearbeidelse. Et utvalg ytterligere arbeidsmåter skal nevnes her. Hver skole og klasse prioriterer vektleggingen av ulike innhold og arbeidsmåter.

Ulike kilder kan belyse spørsmål knyttet til drøfting av aktuelle ungdomstemaer: artikler, podkaster, video/film. Elevene kan samtale i smågrupper, delta i rollespill og ha klassesamtaler.

Elevene kan samarbeide i par omkring samfunnsspørsmål. Oppgaven kan være å finne en avis- eller nettartikkel som omhandler et aktuelt tema, noe som har vært oppe i mediene den siste uken. De skal så legge saken fram for klassen, ha forberedt spørsmål til diskusjon, og de skal også lede diskusjonen. Det kan gis oppgaver som går ut på å formulere positive og negative sider av et bestemt fenomen, for eksempel smarttelefonen eller investeringer i romfart.

Elevene kan undersøke aktuelle samfunnsforhold og/eller utvikling over tid ved hjelp av statistisk materiale og tidslinjer. Ulike former for tallmateriale kan belyse temaet globalisering og verdensøkonomi. Denne arbeidsmåten forutsetter fokus på kildekvalitet og øvelse i å arbeide med og analysere tallmateriale.

Å gjennomføre enkle samfunnsfaglige undersøkelser kan være tema i alle tre årene. Det innebærer øvelse i å formulere spørsmål, lage en plan, innhente opplysninger, analysere og formulere det man har funnet ut og presentere dette for andre. Temaene kan ha tilknytning til temaer i andre fag, ikke minst historie, eller for eksempel gjelde å utforske saker i lokalmiljøet.

Elevene bearbeider og formidler temaer gjennom framlegg og refleksjonsnotat, for eksempel om temaer knyttet til rasisme, diskriminering og ekstremisme. Terrorhandlingene 22. juli 2011

behandles. Om mulig, overværer elevene en rettssak i tilknytning til arbeid med temaet lovgivning og rettsvesen.

I 10. klasse kan gruppearbeid om politiske partier og deres programmer utfordre elevenes kunnskap om temaet. Politiske debatter kan gjennomføres i klasserommet. Man kan velge ut to temaer og representere de ulike partiene, gjerne etter loddtrekning. En klassisk arbeidsmåte i steinerskolen er å leve seg inn i og forsvare synspunkter som ligger langt fra ens egne meninger.

Underveisvurdering

Sentrale arbeidsmåter viser hvordan underveisvurderingen er en integrert del av en læringsfremmende opplæring, der elevene skal gis anledning til å vise og utvikle kompetanse på flere og varierte måter, og der læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i faget. Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i samfunnskunnskap gjennom å utforske, argumentere, analysere, drøfte og reflektere over samfunnsfaglige emner og sammenhenger mellom dem, og med fagspråk og teorier vurdere egne erfaringer. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til og til å reflektere over egen faglig utvikling. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i samfunnskunnskap.

Sluttvurdering

Sluttvurderingen skal uttrykke den samlede kompetansen eleven har ved avslutningen av opplæringen etter 10. klasse. Samlet kompetanse inkluderer evne til utforskning gjennom praktisk og kunstnerisk tilnærming i kombinasjon med kunnskap, forståelse, refleksjon og kritisk tenkning. Sluttvurderingen skal vise elevens evne til å belyse samfunnsfaglige problemstillinger med bruk av formålstjenlige kilder. Den skal også vise elevens samfunnsengasjement og evne til å kombinere sammenhenger mellom geografiske, historiske og nåtidige forhold, både lokalt, nasjonalt og globalt.